

DOI: doi.org/10.21272/shaj.2024.i43.p.44

YURIYV.PRYSIAZHNYUK
Odesa I. Mechnykov National University (Ukraine)

THEME OF COSSACKS IN ARCHITECTURE 1950-1980s

Abstract. *The article examines the peculiarities of revealing the Cossacks theme in the architecture and monumental sculpture of Ukrainian artists of the 1950s-1980s. The most outstanding sights reflecting national values, ideals, glorifying historical personalities of the Cossack era are characterized. The author characterized the role of the work of Ukrainian artists in the spread of Cossack culture, investigated the influence of architectural art on strengthening historical memory and the formation of national self-awareness. At the same time, attention is drawn to the specificity of the reproduction of the Cossack theme in works of architecture and monumental sculpture, taking into account the influence of the political era.*

The main reason for turning to the topic of Cossacks in the architecture of the studied period is precisely the political trend of Ukrainian national revival within the framework of de-Stalinization. It is natural that the spread of the traditions and history of our people required the glorification of the Cossack past of Ukraine. Therefore, during the “Khrushchev thaw” a number of museums dedicated to the Cossack era were created or restored.

Back in 1965, the idea of creating a historical and cultural complex “Zaporozka Sich” on the territory of the National Reserve “Khortytsia” was developed. In 1966, the National Historical-Memorial Reserve “Field of the Battle of Berestets”, also known as “Cossack Graves”, was founded, located in the village of Plyasheva, Duben District, Rivne Oblast.

In order to glorify the Cossacks, objects of monumental sculpture were also created, which became an important element of architectural compositions in the squares of Ukrainian cities. Such monuments were more often created either as a generalized image of a Cossack, or were sculptures of famous hetmans or Cossack commanders involved in certain historical events. An example is the monument to Mykitynska Sich, the monument “Zaporozhian Cossack and Kobzar” in Kyiv.

In the 1950s-1980s, numerous monuments to the hetman of the Zaporizhzhya Army B. Khmelnytskyi became an integral part of the cultural landscape of Ukraine. The popularity of the image of Bohdan Khmelnytskyi in the monumental art of the studied period is explained not only by his significant historical role in the life of Ukraine, but also by the political ideas of the Soviet period, which promoted brotherhood between the Russian and Ukrainian peoples. To spread this idea, the image of Hetman B. Khmelnytskyi, who signed the Bereznev Articles in 1654 in order to get out of the dependence of the Polish-Lithuanian Commonwealth, recognizing the Moscow tsar’s protectorate over the Hetmanship, was glorified.

An important reason for the penetration of the Cossack theme into the architectural and monumental art of the 1950s-1980s was the search for national symbols of individual settlements of Ukraine. Historical intelligence and research, which became more active during the period of de-Stalinization, made it possible to find the connection of Ukrainian cities and towns with individual historical figures of the Cossack era. Such personalities sought to be immortalized in monumental buildings on the squares of the respective settlements. More often, the installation of symbolic monuments was timed either to the anniversary of important historical events, or to the celebration of the city day, etc.

Separate architectural monuments of culture dedicated to Cossack commanders or the glorification of the Cossack era as a whole, although they were planned in the period of 1950-80s, but were physically embodied only after the independence of Ukraine. An example of such ideas is the historical and cultural complex “Zaporozka Sich” already described above. Also, during the researched period, the idea of a monument to the founder

of the city of Kryvyi Rih, the Cossack Rog, and a monument to Ivan Sirko, the chieftain of the Zaporizhian army, in Merefa, arose.

In general, the use of the Cossack theme in the architecture of 1950-1980 is a complex mixture of cultural heritage and ideological control, which reflects the contradiction between the desire to preserve and restore the historical heritage and the needs of the ideological regime.

Keywords: *Cossacks, architecture, monumental sculpture, historical memory, symbolism, socialist realism, art.*

Citation. Prysiazhnyuk Y. The theme of cossacks in the architecture of the 1950s-1980s. *Sumskyi istoryko-arkhivnyy zhurnal* [Sumy historical and archival journal]. №XLIII. 2024. Pp.44-51. DOI: doi.org/10.21272/shaj.2024.i43.p.44

ЮРИЙ В. ПРИСЯЖНИК

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова (Україна)

ТЕМА КОЗАЦТВА В АРХІТЕКТУРІ 1950-1980-х РОКІВ

Анотація. У статті досліджено особливості розкриття теми козацтва в архітектурі та монументальній скульптурі українських митців періоду 1950-1980-х років. Охарактеризовано найвидатніші пам'ятки, що відображають національні цінності, ідеали, прославляють історичні персоналії козацької доби. Автором охарактеризовано роль творчості українських митців у поширенні культури козацтва, досліджено вплив архітектурного мистецтва на зміцнення історичної пам'яті та формування національної самосвідомості. Водночас, звернено увагу на специфіку відтворення теми козацтва в творах архітектури та монументальної скульптури з урахуванням впливу політичної епохи.

Автором встановлено, що головною причиною звернення до теми козацтва в архітектурі досліджуваного періоду є саме політична тенденція українського національного відродження в рамках десталінізації. Закономірно, що популяризація традицій та історії народу вимагала звернення до теми козацького минулого України. Тому в період "хрущовської відлиги" було створено чи відновлено ряд музеїв, присвячених козацькій добі.

З метою прославлення козацтва створювалися також об'єкти монументальної скульптури, які стали важливим елементом архітектурних композицій на площах українських міст. Такі пам'ятники частіше створювалися або як узагальнений образ козака, або являли собою скульптури відомих гетьманів чи козацьких полководців, причетних до певних історичних подій. У 1950-1980-х роках численні пам'ятники гетьману Війська Запорізького Б. Хмельницькому стали невід'ємною частиною культурного ландшафту України. Популярність образу Богдана Хмельницького в монументальному мистецтві досліджуваного періоду пояснюється не лише його значною історичною роллю в житті України, а й політичними ідеями радянського періоду, які пропагували братерство українського та російського народів.

Ключові слова: козацтво, архітектура, монументальна скульптура, історична пам'ять, символіка, соцреалізм, мистецтво.

Цитування. Присяжнюк Ю. Тема козацтва в архітектурі 1950-1980-х років // Сумський історико-архівний журнал. №XLIII. 2024. С.44-51. DOI: doi.org/10.21272/shaj.2024.i43.p.44

Розвиток культури та мистецтва в усі часи та в усіх державах так чи інакше взаємопов'язаний з основними сферами суспільного життя: і з економічним добробутом, і з науково-технічним прогресом, і з політичними тенденціями. Аналізуючи чинники впливу на розвиток української культури в ХХ столітті, можна погодитися з науковцями,

які підкреслюють головну роль політичного фактора, що зумовлював різкі зміни в житті та творчості вітчизняних митців (Висоцький, 2009: 88).

Якщо розглядати період 1950-1980-х років, то для України він характеризувався різними тенденціями розвитку культури. Наприкінці 50-тих років спостерігалось повоєнне відродження літератури, мистецтва, але в архітектурі стояли не настільки «високі» цілі, адже, перш за все, потрібно було відбудувати промислові об'єкти і забезпечити населення житлом. Тому архітектори створювали типові проекти житлових будинків, соціальних об'єктів (школи, дитсадки, лікарні). Це призвело до того, що вже в 1960-70-х роках значною мірою було втрачено своєрідність архітектури, авторські проекти втілювалися досить рідко (Глушкова, 2011: 134).

Дещо активніше розвивалася монументальна скульптура, головним покликанням якої стало якраз створення індивідуального характеру окремих міст, площ, архітектурних об'єктів. Але й тут мала місце своя специфіка, адже політичний чинник значно впливав на тематику творчості митців. Провідним стилем у мистецтві стає соцреалізм, а пропаговані цінності пов'язувалися з радянськими ідеалами.

Водночас, у 60-х роках, після XX з'їзду КПРС та офіційного визнання злочинності «культу особи» Сталіна, культурний розвиток України знову набув національної специфіки. В усіх сферах мистецького життя відбувся різкий перехід до відродження українських цінностей. Одним із способів вираження нової ідеології стало використання національних мотивів та символіки в архітектурних спорудах. Козацтво, як історичний період з визначною культурною спадщиною, знаходило своє місце в цьому контексті. Але, все ж таки, тематика козацького минулого України розкривалася в архітектурі та монументальному мистецтві з урахуванням цілей соціалізму, всіяко пропагувалися ідеї об'єднання українського та російського народів.

Мета даної статті – розкрити роль архітектурних композицій 1950-1980-х рр., присвячених козацтву, у формуванні культурної та історичної спадщини України, а також визначити вплив політичних чинників на особливості розкриття теми козацтва в тогочасній архітектурі та монументальному мистецтві.

Історіографія дослідження козацької тематики в архітектурі українських митців 1950-1980-х років представлена роботами таких дослідників як В. Акуленко, О. Демиденко, С. Заремба, Г. Скляренко, С. Шейтенко та ін.

В. Акуленко, хоч акцентував увагу на засобах охорони пам'яток архітектурного мистецтва в Україні, але при цьому досить глибоко досліджував історичні та ідеологічні передумови мистецтвозахоронної діяльності, підкреслюючи, що в радянський період саме політичні чинники найбільше впливали і на створення архітектурних пам'яток, і на їх охорону (Акуленко, 1991: 20). О. Демиденко у своєму дослідженні підкреслює, що саме на 1953-1954 роки припадає пік уваги державних структур до архітектурних пам'яток на тему козацтва. Автор пов'язує це з 300-тою річницею Переяславської ради та ідеологічною концепцією радянської влади щодо братерства українського й російського народів (Демиденко, 2006: 12). Г. Скляренко акцентує увагу на тому, що розвиток української монументалістики в радянський період визначався ідейними програмами партії. Автор називає монументалістику найбільш ідеологічно заангажованим офіційним видом мистецтва, цілі якого чітко узгоджувалися з політичними настановами (Скляренко, 2002).

Погоджуючись з вказаними науковцями, можна стверджувати, що головною причиною звернення до теми козацтва в архітектурі досліджуваного періоду є саме політична тенденція українського національного відродження в рамках десталінізації. Закономірно, що поширення традицій та історії нашого народу потребувало прославлення козацького минулого України. Тому в період “хрущовської відлиги” було створено або ж відновлено ряд музеїв, присвячених козацькій добі.

Так, ще в 1965 році було розроблено ідею створення Історико-культурного комплексу “Запорозька Січ” на території Національного заповідника “Хортиця”. І хоча на той момент ідея ще не здобула фізичного втілення, але її архітектурні аспекти були досить детально пропрацьовано. У них було відображено основні інженерні елементи Запорозької Січі – козацькі хати, оборонні споруди, маєтки та інші споруди того часу. Тому “Запорозька Січ” обґрунтовано слугує центром для наукових досліджень з історії козацтва (Скляренко, 2002: 88).

Ще згідно ідеї 1965 року на території комплексу зібрані основні елементи архітектури, культури, дозвілля та побуту запорозьких козаків. Як і всі тогочасні козацькі Січі, історико-культурний комплекс було розділено на дві частини: передмістя та внутрішній кіш. Досить цікавою за своїм архітектурним рішенням є внутрішній кіш, який являє собою центральну частину Січі і передає саме патріотичні настрої, прославляючи життя і звичаї козацтва. Довкола комплексу споруджені захисні фортифікаційні укріплення, що складаються з високого валу, глибокого рову і огорожі у вигляді дерев’яного частоколу. По периметру частоколу знаходиться три вежі – в’їзна вежа з південного боку, де знаходиться центральний вхід в комплекс, мала вежа – в східній частині Коша, звідки відкривається вид на Дніпро, і вежа-дзвіниця, яка знаходиться на межі Коша і передмістя. Центральний вхід веде у внутрішній кіш. Праворуч від входу знаходиться пороховий льох, далі зліва направо – січова школа і два курені. В центрі Кошу – центральна площа – Майдан, центром якої є січовий храм Покрови Богородиці. Це – найпомітніша, найвища і найбільша споруда на Січі. Із західного боку від церкви знаходиться курінь, військова скарбниця, будинок кошового і канцелярія. Зі східного боку Майдану уздовж частоколу розташувалися пушкарня, скарбниця куреня, і три козацькі курені. Друга частина Січі – передмістя – складається з невеликого майданчика, на якому розташувалися грецька хатина (готель), корчма, кузня і гончарня. Такі архітектурні рішення дають можливість уявити особливості повсякденного життя козаків на Січі.

У 1966 році також було засновано Національний історико-меморіальний заповідник “Поле Берестецької битви”, відомий також як “Козацькі Могили”, розташований в селі Пляшева Дубенського району Рівненської області. Це святиня, що вшановує пам’ять тисяч козаків і селян, які брали участь у Берестецькій битві 1651 року, під керівництвом Богдана Хмельницького під час національно-визвольної війни. Хоча окремі елементи заповідника почали формувати ще в 1910-х роках (сюди було перенесено дерев’яну церкву святого Михайла, що є пам’яткою XVII ст.; було споруджено церкву святого Георгія Переможця, а монастирський скит, де нині розташований музей), офіційно заповідник було створено саме в 1966 році – в період десталінізації та відродження української культури.

З метою прославлення козацтва створювалися й об’єкти монументальної скульптури, що ставали важливим елементом архітектурних композицій на площах українських міст. Такі пам’ятники частіше створювалися або як узагальнюючий образ козака, або ж являли собою скульптури відомих гетьманів або козацьких полководців, причетних до певних історичних подій.

Наприклад, пам’ятний знак Микитинській Січі, встановлений у 1954 році у місті Нікополь, є символом вшанування козацької спадщини та визначного значення Січі для української історії. Також можемо виокремити пам’ятник визволенню Білої Церкви на Палієвій горі, створений у 1980 році скульптором В. Богдановським, що вшановує подію визволення Білої Церкви козацькими військами. У 1982 р. у Києві встановлено пам’ятник “Запорозький козак і кобзар”, створений скульптором Л. Орленком. Бронзова скульптура відображає образ мандрівного кобзаря, який грає при дорозі на кобзі, та образ козака, що “заслухався” на перехресті вулиць. Скульптура відтворює атмосферу козацького життя (Горбик В., Денисенко Г., 2004: 137). Пам’ятник було встановлено до 1500-річчя заснування Києва в якості подарунку від міста Запоріжжя.

У 1950-1980-х роках невід'ємною частиною культурного пейзажу України стали численні пам'ятники гетьману Війська Запорозького Б. Хмельницькому. Вони встановлені в багатьох містах і селах країни, розповсюджені по всій її території. Встановлення пам'ятників Хмельницькому спостерігалось, починаючи з 1954 року. Цей період відзначався святкуванням 300-річчя Переяславської ради. Протягом 1960-1980-х років було встановлено доволі багато пам'ятників Хмельницькому, навіть за межами Української Радянської Соціалістичної Республіки (Заремба, 2002: 99).

Популярність образу Богдана Хмельницького в монументальному мистецтві досліджуваного періоду пояснюється не лише його визначною історичною роллю в житті України, але й політичними ідеями радянського періоду, в яких пропагувалося братерство між російським та українським народами. Для поширення цієї ідеї возвеличувався образ гетьмана Б. Хмельницького, який задля виходу з-під залежності Речі Посполитої у 1654 році підписав Березневі статті, визнаючи протекторат московського царя над Гетьманщиною. 300-річчя цієї історичної події масово святкувалося в Україні в 1954 році. До річчя було приурочено навіть передачу Кримської області до складу УРСР, а також перейменовано місто Проскурів на Хмельницький.

Саме з останньою подією пов'язане встановлення пам'ятника Богдану Хмельницькому у колишньому Проскурові. Скульптура була встановлена на Привокзальній площі. Хоча сьогодні в місті Хмельницького існує вже не один пам'ятник гетьману, але саме той є найдавнішим, датою його встановлення є 31 серпня 1955 року. Історична постать Богдана увіковічена скульпторами О. Олійником і М. Вронським, архітектором став О. Сидоренко. Описуваний об'єкт монументального мистецтва являє собою повнофігурну залізобетонну скульптуру висотою 3,5 м, що встановлена на чотиригранному цегляному оцентованому постаменті висотою 4 м. Скульптура виконана у стилі соцреалізму. Атрибути, які тримає Богдан у руках, свідчать про його владу та про історичну подію – Переяславську раду. Булава у правій руці символізує гетьманську владу. А у лівій руці свитки – це і є ті акти Переяславської угоди. Пам'ятник Б. Хмельницькому став справжнім символом міста: зображення скульптури присутнє на значках 70-х років, поштових марках, конвертах, емблемах.

Також пам'ятники Б. Хмельницькому, приурочені до возвеличення ідей Переяславської ради, були споруджені в ряді інших міст України. Особливо величною є скульптура у місті Чернігів. Вона являє собою бетонну статую заввишки 2,5 м, що встановлена на циліндричному постаменті заввишки 3,2 м. Постамент, викладений з цегли і обкладений травертином, спирається на облицьований каменем та плиткою стилобат зі сходинками підковоподібної форми. Сам пам'ятник встановлений на земляному пагорбі у центрі скверу імені Б. Хмельницького. Авторами цього об'єкту монументального мистецтва стали скульптори І.П. Кавалерідзе та Г.Л. Петрашевич, архітектором виступав А.А. Карнабіда, виконання скульптурного опорядження постаменту належить С.Т. Соломасі.

Спорудження пам'ятника Б. Хмельницькому в Чернігові розпочалося ще в 1955 році, ідея була пов'язана саме зі святкуванням трьохсоті річчя підписання Березневих статей у попередньому 1954 році. Ініціатором увіковічення образу гетьмана у місті козацької слави став В. Марков – тогочасний перший секретар чернігівського обкому КП(б)У. В оголошеному конкурсі на кращий проект пам'ятника перемогла ідея молодого архітектора А. Карнабіда, для втілення якої він звернувся до скульптора І. Кавалерідзе. Задум архітектора був комплексним: поруч з величною статуєю Б. Хмельницького (її на той момент уже було виготовлено) планувалося встановити скульптури його відомих прибічників (Степан Пободайло і Мартин Небаба), а біля підніжжя постаменту пам'ятника митці хотіли відтворити узагальнюючі образи кобзаря та козака. Весь комплекс планувалося розмістити на мозаїчному майданчику. Але реалізація архітектурної ідеї А.

Карнабіді зазнала перепон через дефіцит фінансування. У результаті було вирішено обмежитися встановленням лише фігури Богдана Хмельницького та виконанням художнього ліплення на постаменті пам'ятника, що було виконане С.Т. Соломахою.

Політичні ідеї тогочасного радянського суспільства визначали й положення пам'ятника в географічних рамках. Неодноразово, починаючи з встановлення монументу, в колі архітекторів та істориків піднімалися суперечки щодо просторового розміщення фігури гетьмана, який “дивиться” в бік Росії. Лише після початку російсько-української війни в процесі проведення реставраційних робіт у сквері Чернігова було змінено положення скульптури: тепер погляд гетьмана спрямований до центру міста.

З метою возвеличення історичних подій періоду козацької доби на території України в 1950-80-х роках встановлювалися й пам'ятники іншим відомим національним полководцям.

Важливою причиною проникнення теми козацтва в архітектурно-монументальне мистецтво 1950-1980-х років став пошук національних символів окремих населених пунктів України. Історичні розвідки та дослідження, які активізувалися в період деєсталінізації, дозволили знайти зв'язок українських міст та містечок з окремими історичними постатями козацької доби. Такі персоналії прагнули увіковічнити в монументальних спорудах на площах відповідних населених пунктів. Частіше встановлення пам'ятників-символів приурочувалося або до річниці важливих історичних подій, або ж до святкування дня міста тощо. Наприклад, у місті Вінниця 6 листопада 1954 року було встановлено пам'ятник І. Богуну, що став утіленням величчя та героїзму козацького руху на території регіону. Монумент розташований у сквері “Кумбари” поруч з кручею під Південним Бугом, він відзначає подвиги та перемоги українського козацтва над поляками у 1651 році. Саме в битві під Вінницею у березня 1651 року соратник Хмельницького І. Богун вперше показав свої здібності як воєначальник і забезпечив перемогу над польськими військами. Тому пам'ятник полководцю прославляє його образ та відображає важливу роль українських воїнів у боротьбі за незалежність та свободу (Демиденко, 2006: 78).

Пам'ятник І. Підкові в Черкасах відзначає величність козацького гетьмана та молдавського господаря, який був символом спільної боротьби російського, українського, білоруського та молдавського народів проти турецьких поневолювачів. Цей пам'ятник, відкритий у 1986 році, був встановлений на честь 700-річчя міста Черкаси. Автори монументу – скульптор П. Кулик (Львів) та архітектор В. Блюсюк (Шейтенко, 2009: 276). Ще один пам'ятник І. Підкові було споруджено у Львові. Національний символ було встановлено на однойменній площі, яка здобула свою назву ще в 1946 році. 18 листопада 1981 р. скульптор Петро Кулик безкоштовно виконав та встановив модель пам'ятника та постамент Івану Підкові на площі, котра від 1946 р. носить його назву. Історичний зв'язок постаті І. Підкови зі Львовом досить тісний. Коли Галичина потрапила під владу Польщі, молдавські господарі визнали себе васалами польського короля з надією знайти у ньому захисника від зазіхань Османської імперії. Але Польща була не в змозі захистити навіть українські землі, які знаходились під її владою. Практично єдиною силою, що чинила опір туркам, були козаки. У 70-ті роки XVI ст. козак Іван Підкова добився титулу молдавського господаря. Об'єднавши сили молдаван і українців, він неодноразово завдавав відчутних ударів турецькій армії. Але сили були нерівними, тому Іван Підкова змушений був відступити на територію Польщі. У цей час польський король, готуючись до війни з Московською державою, не хотів ускладнень з Туреччиною. Тому він підступно наказав схопити Підкову і стратити його на вимогу турків. 16 червня 1578 року Підкова був страчений на площі Ринок у Львові.

Архітектором пам'ятника є Володимир Блюсюк. В основу монументу було покладено скульптуру, що експонувалась на республіканській виставці “Художники Львова” у Києві та затвердженої на засіданні архітектурно-художньої ради при

Архітектурно-планувальному управлінні міста Львова. Ще 18 вересня 1965 року Рада міністрів УРСР прийняла постанову “Про увічнення пам’ятних місць, пов’язаних з історією запорізького козацтва”. Львівське обласне управління культури склало список можливих пам’ятників та місць їх установа. Подібні списки надали також Міністерство культури УРСР, Академія наук УРСР, Держбуд УРСР. Серед інших об’єктів був і пам’ятник козацького ватажка Івана Підкови, а місцем його встановлення спочатку пропонувалася площа Ринок, де було страчено Івана Підкову. А встановлено пам’ятник Івану Підкові було у травні 1982 року. Місту його подарував львівський скульптор Петро Кулик. Митець безкоштовно виконав модель пам’ятника та постамент.

Окремі архітектурні пам’ятки культури, присвячені козацьким полководцям або ж уславленню козацької доби в цілому, хоч і були заплановані в період 1950-80-х років, але фізично знайшли втілення лише після здобуття незалежності України. Прикладом таких ідей слугує вже описаний вище Історико-культурного комплексу “Запорозька Січ”. Також в досліджуваній період виник задум пам’ятника засновнику міста Кривий ріг – козаку Рогу. Вперше така ідея з’явилася ще в середині 1970-х років, коли планувалося святкування двохсоті річниці дня міста, однак вона залишилася на рівні обговорення.

Але вже наприкінці 1980-х років за рішенням голови Кривого Рогу було зроблено замовлення скульптору О. Васякіну на створення двох скульптур: одна мала втілювати образ козака Рогу, а інша – річок Інгульця та Саксагані. Через брак фінансування було створено лише форму для скульптури козака. Вона тривалий час зберігалася в майстерні митця і лише в 2010-х роках монумент було відлито з бронзи. Він являє собою образ козака, що зістрибнув зі свого коня. Скульптура встановлена на постаменті, який являє собою глибу з залізної руди. Загальна висота монументу складає 5,3 м. Хоч пам’ятник і було відлито лише недавно. Він виготовлений за формою, що була створена саме в період 1950-1980-х років і тому несе в собі тогочасні прагнення до увіковічення козацької слави українського народу.

Схожа історія і в пам’ятника кошовому отаману війська Запорізького Іванові Сірку, що був встановлений на в’їзді в Мерефу з боку Харкова. Ідея його спорудження виникла ще в березні 1978 року, коли в Мерефі було сформовано раду краєзнавчого музею і розпочато пошук історичних матеріалів про Івана Сірка.

Ініціативи громадян були підтримані на папері: одна з вулиць була названа іменем славетного козака і в 1980 році прийнято рішення про спорудження пам’ятника. Погруддя навіть було створено та перевезено до Кривого Рогу в 1982 році, але його встановлення так і не відбулося. Напередодні Шевченківських свят у 1988 році Харківський облвиконком все ж прийняв рішення про встановлення пам’ятного знака Івану Сірку у Мерефі. Але втілення ідеї відбулося лише після проголошення незалежності України.

Отже, у період з 1950 по 1980 роки спостерігалися значні зміни на архітектурній сцені, що відображали не лише соціальні, політичні та культурні трансформації, а й вплив ідеологічних факторів на художній вираз. У контексті козацької тематики архітектори та мистецтвознавці цього періоду активно використовували мотиви козацтва для створення архітектурних ансамблів, що могли відображати могутність, відвагу та героїзм колишніх козаків. Такі споруди відзначалися величністю і монументальністю, з чітко вираженими архітектурними деталями, які надавали образності козацькій тематиці.

Архітектори та мистецтвознавці цього періоду активно використовували мотиви козацтва для втілення ідеї національної гідності, відваги та самостійності. У СРСР з’являлися будівлі з елементами козацької архітектури, такі як башти, вежі та рельєфи зображення козаків. Це було спробою підкреслити могутність та силу колишнього козацтва, а також зберегти та відновити історичний та культурний спадок (Акуленко, 1991: 128).

У цілому, використання козацької тематики в архітектурі 1950-1980 років є складною сумішшю культурної спадщини та ідеологічного контролю, яка відображає протиріччя між прагненням зберегти і відновити історичну спадщину та потребами ідеологічного режиму.

Література:

- Акуленко, 1991 – *Акуленко В.І.* Охорона пам'яток культури в Україні (1917–1990). Київ: Вища школа, 1991.
- Висоцький, 2009 – *Висоцький О.Ю.* Історія української культури. Дніпропетровськ: НМетАУ, 2009. 130 с.
- Глушкова, 2011 – *Глушкова Н.М.* Історія української культури. Одеса: Вид во “ТЭС”, 2011. 150 с.
- Горбик, 2004 – *Горбик В.О., Денисенко Г.Г.* Проблеми дослідження і збереженні пам'яток історії та культури в Україні // Український історичний журнал. №2. С.132–142.
- Демиденко, 2006 – *Демиденко О.О.* Увічнення та збереження історії козацтва в пам'ятках культури України (1945–2005 рр). Дис. ... канд. іст. наук. К.: Ін-т історії України НАН України, 2006. 391 с.
- Заремба, 2002 – *Заремба С.* Нариси з історії українського пам'яткознавства. Київ: ТОВ “Видавництво Аратта”, 2002. 204 с.
- Здоровенко, 2007 – *Здоровенко В.В.* Специфіка монументального мистецтва // Людинознавчі студії: Збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Науково-видавничий центр ДДПУ імені Івана Франка. Випуск шістнадцятий. Філософія. 2007. С.158-167.
- Ревенко, 1978 – *Ревенко А.* Шляхи вирішення синтезу і втілення життєвої правди в українському монументально-декоративному мистецтві // Мистецтво і життя. К., 1978.
- Склярєнко, 2002 – *Склярєнко Г.* Українська монументалістика: між мистецтвом та ідеологією // Традиційне й особистісне у мистецтві: Колективне дослідження за матеріалами IV Гончарівських читань. Київ: УЦНК “Музей Івана Гончара”, 2002.
- Шейтенко, 2009 – *Шейтенко С.* Урбаністичні простори, пам'ятки, ідеетичності, або як пам'ятає архітектура. Ідентичність і пам'ять у пострадянській Україні: Монографія. Київ: Дух і літера, 2009. 496 с.

References:

- Akulenko, 1991 – *Akulenko V.I.* Okhorona pameyatok kul'nyury v Ukrayini (1917–1990) [Protection of cultural monuments in Ukraine (1917–1990)]. Kyiv: Vyshcha shkola, 1991. [in Ukrainian]
- Vysots'kyi, 2009 – *Vysots'kyi O.Yu.* Istoriya ukrayins'koyi kul'nyury [History of Ukrainian culture]. Dnipropetrovsk: NMetAU, 2009. 130 s. [in Ukrainian]
- Hlushkova, 2011 – *Hlushkova N.M.* Istoriya ukrayins'koyi kul'nyury [History of Ukrainian culture]. Odesa: Vyd vo “TIS”, 2011. 150 s. [in Ukrainian]
- Horbyk, Denysenko, 2024 – *Horbyk V.O., Denysenko H.G.* Problemy doslidzhennya i zberezheni pameyatok istoriyi ta kul'nyury v Ukrayini [Problems of research and preservation of historical and cultural monuments in Ukraine] // *Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal*. 2024. №2. S.132–142. [in Ukrainian]
- Demydenko, 2006 – *Demydenko O.O.* Uvichnennya ta zberezheniya istoriyi kozatstva v pameyatkakh kul'nyury Ukrayiny (1945–2005 rr) [Perpetuation and preservation of the history of the Cossacks in cultural monuments of Ukraine (1945–2005)]. Dys. ... kand. ist. nauk. K.: In-t istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, 2006. 391 s. [in Ukrainian]
- Zarembo, 2002 – *Zarembo S.* Narysy z istoriyi ukrayins'koho pameyatkoznavstva [Essays on the history of Ukrainian monument studies]. Kyiv: TOV “Vydavnytstvo Aratta”, 2002. 204 s. [in Ukrainian]
- Zdorovenko, 2007 – *Zdorovenko V.V.* Spetsyfika monumental'noho mystetstva [Specificity of monumental art] // *Lyudynoznavchi studiyi: Zbirnyk naukovykh prats' u Drohobych' Nakhobyt's'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka*. Drohobych: Naukovo-vydavnychy tsestr DDPU imeni Ivana Franka. Vypusk shistnadtsyaty. Filosofiya. 2007. S.158-167. [in Ukrainian]
- Revenko, 1978 – *Revenko A.* Shlyakhy vyrishennya syntezu i vtilennya zhytlyevoyi pravdy v ukrayins'komu monumental'no-dekoratyvnomu mystetstvi [Ways of solving the synthesis and embodiment of life truth in Ukrainian monumental and decorative art] // *Mystetstvo i zhyttya*. K., 1978. [in Ukrainian]
- Sklyarenko, 2002 – *Sklyarenko H.* Ukrayins'ka monumentalistyka: mizh mystetstvom ta ideolohiyeyu [Ukrainian monumentalism: between art and ideology] // *Tradytsiynе u osobystisne u mystetstvi: Kolektyvne doslidzhennya za materialamy IV Honchariv's'kykh chytan'.* Kyiv: UTSNK “Muzei Ivana Honchара”, 2002. [in Ukrainian]
- Sheytenko, 2009 – *Sheytenko S.* Urbanistychni prostory, pameyatky, ideetychnosti, або yak pameyataye arkhitektura. Identychnist' u pameyat' u postradyans'kyi Ukrayini: Monohrafiya [Urban spaces, monuments, ideologies, or how architecture remembers. Identity and memory in post-Soviet Ukraine: Monograph]. Kyiv: Dukh i litera, 2009. 496 s. [in Ukrainian]

Отримано 20.10.2024

Отримано в доопрацьованому вигляді 30.10.2024

Прийнято до друку 10.11.2024

Submitted 20.10.2024

Received in received form 30.10.2024

Accepted for publication 10.11.2024